

ГЕОПОЛІТИКА ЕНЕРГЕТИЧНИХ РЕСУРСІВ: ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ БЕЗПЕКИ НА ГЛОБАЛЬНОМУ РІВНІ

Сичова А. О.,

кандидат політичних наук,

докторантка кафедри політології

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

ORCID ID: 0000-0002-0273-8469

fampopprof@ukr.net

Стаття аналізує вплив російсько-української війни на глобальні енергетичні ринки як тригер до переосмислення загального контексту енергетичної безпеки. Грунтуючись на останніх наукових дослідженнях, авторка висновує перехід питань енергетичної безпеки від ізольованих питань на кшталт стабільності ланцюгів постачання до інтегрованого гео економічного підходу. У статті представлені чинники волатильності позицій національних суб'єктів щодо енергетичної безпеки залежно від структури енергетичного ринку, стану відносин між споживачами та виробниками, тенденцій попиту та пропозиції, технологічних змін, готовності до потенційних енергетичних криз у постачанні або цінових шоків. Окрема увага авторки сфокусована на взаємозв'язку між енергетичними ресурсами і військовим виміром, а саме: 1) мілітаризація енергетики як причини військових дій; 2) енергоресурси як другорядний елемент війни; 3) енергоприбутки як джерело фінансування збройних конфліктів. На тлі посилення стратегічної конкуренції більшість країн схиляються до альтернативних просторів вироблення спільних політичних рішень на кшталт концепції friend-shoring, що сигналізує про появу нової форми протекціонізму з геополітичних міркувань і формування потенційно вузьких місць у ланцюгах постачання. Проте транснаціональна енергетична платформа спроможна каталізувати синергетичний потенціал союзників, знизити безпекові ризики та мінімізувати збої у постачанні через політико-економічні впливи. Успіх від повноцінного запуску транснаціональної платформи з питань енергетичної безпеки залежатиме від стратегій привабливості для «ресурсних», але політично нейтральних країн; уніфікації стандартів виробництва між учасниками; ступеня, до якого вдасться зменшити вразливість ланцюга постачання від супротивників порівняно з додатковими витратами участі.

Ключові слова: енергетична безпека, транснаціональна платформа, мілітаризація, енергетичний ринок, енергетичні ресурси.

Постановка проблеми. Російська агресія проти України спричинила серйозні наслідки для глобальних енергетичних ринків, які, своєю чергою, призвели до каскадних впливів на світову економіку. Goldman Sachs заявив, що світова спільнота може зітхнути з одним із «найбільших потрясінь у сфері енергопостачання за всю історію людства» (Goldman Sachs, 2022), тоді як інші фінансові установи та аналітики з енергетики, зокрема Rystad Energy, припускають найгірші сценарії підвищення цін до 200 доларів за барель (Rystad Energy, 2024). Ситуація в енергетичному секторі потребує серйозного перегляду як національних, так і глобальної політики енергетичної безпеки, через досягнення синергетичного ефекту шляхом спільних координаційних зусиль світової спільноти.

Незважаючи на дискусії щодо послаблення енергетичного впливу рф (Cesluk-Grajewski, 2022; European Commission, 2022), країни ЄС досі не змогли узгодити політику енергетичної безпеки та іноземних енергетичних стратегій. Хоча російсько-український газовий конфлікт 2006 і 2009 рр., а згодом анексія Криму та окупація частини східної України у 2014 р. сигналізували про центральну роль російсько-українських відносин у стабільності європейської енергетики.

План REPowerEU і політика Зовнішньої енергетичної залученості ЄС, які позиціонуються як «засоби перезавантаження та усунення структурних недоліків енергетичної дипломатії» (European Commission, 2022), не враховують, що саме гео економіка наразі формує енергетичні ринки, визначаючи візію енергетичної безпеки. Подальше перекроювання економічного та енергетичного просторів

спричинить кардинальний геополітичний дисбаланс сил, що має бути врахований і передбачений у майбутніх енергетичних стратегіях.

Аналіз досліджень і публікацій. Сучасні наукові дослідження з питань енергетичної політики пропонують широкий спектр визначень енергетичної безпеки з позиції глобальних масштабів енергетичних систем, економічних умов і національних політик. Останні роботи аналізують вплив зовнішніх факторів на рівень енергетичної безпеки, таких як зміна клімату (Siksnelyte-Butkiene, 2023), перебої в постачанні ресурсів (Mróz, 2022), невідповідні політичні дії (Rodríguez-Fernandez et al., 2020), відсутність вираженої структури та низька гнучкість енергетичного ринку (Colgan, 2017).

Низка науковців розробили сукупні показники квантифікації енергетичної безпеки на глобальному рівні (Fuentes et al., 2020), намагаючись розподілити їх за семантичними групами, керуючись принципом міждисциплінарності сприйняття енергетичного питання. Серед багатьох методологічних підходів можна виокремити наступні типи індикаторів енергетичної безпеки: 1) показники вразливості та 2) критерії результативності. Перший тип використовується для визначення потенційних слабких місць в енергетичній системі країни, які можуть призвести до збоїв у постачанні або до коливання цін. Другий тип фокусується на вимірюванні фактичної ефективності енергетичної системи країни з точки зору її спроможностей постачати надійну та доступну енергію своїм користувачам. Проте у цілому відсутні спроби комплексної перевірки концепцій енергетичної безпеки в контексті динамічно змінюваної реальності, технічного прогресу та нових геополітичних викликів.

Пул наукових публікацій щодо енергетичної безпеки ЄС дає підстави вважати, що їх переважна частина зосереджується на відносинах європейських країн з РФ, наслідках турбулентних українсько-російських відносин (Van de Graaf, 2017; Blondeel, 2022), а також обмеженнях і перспективах обраного зовнішньополітичного вектору, тоді як альтернативні сценарії енергетичного переходу із залученням потенціалу нових країн-експортерів користуються епізодичною увагою. Зокрема, праці, зосереджені на енергетичній дипломатії ЄС, стосувалися США або політичної нестабільності країн Близького Сходу (Fakir et al., 2023) та обмежених ринків Азії (Gong et al., 2021).

Ключові питання енергетичної безпеки ЄС також охоплювали потреби європейських країн диверсифікувати імпорту енергетичних ресурсів та якісно переосмислити політичні міркування в енергетичному секторі. Так, А. Герранц-Сюрралз (Herranz-Surrals, 2015) зазначив відсутність інституційного розвитку та неспроможність ЄС експортувати власні правила гри як причини неефективності зовнішньої енергетичної політики союзу. Інші чинники пов'язувалися з відсутністю спільного напрямку стратегій безпеки ЄС у сфері енергопостачання, неадекватними інвестиціями в інфраструктуру країн-виробників та ігноруванням ресурсної глобалізації африканського регіону.

Огляд численних конотацій енергетичної безпеки дозволяє зробити висновок про їх контекстуальний характер та зростання інтересу до питань екологічної стійкості, що обумовило появу тем відносно створення механізмів енергетичного менеджменту на національному та глобальному рівні. Група вчених сфокусувалась на концептуалізації енергетичних структур, враховуючи тенденцію поступового переходу від статичних до динамічних змін глобальної архітектури енергетичного сектору (Van de Graaf, 2017; Jonek-Kowalska, 2022). Кількість ідентифікованих інституцій коливається від 6 до 50.

Деякі з цих досліджень зосередились виключно на ринках нафти та газу (Mróz, 2022), інші – на відновлюваних джерелах енергії та низьковуглецевих технологіях (Al-Saidi, 2023). Низка публікацій орієнтувались виключно на міжурядові організації і саміти як інструменти управління, тоді як інші охопили міжнародні неурядові інституції, багатосторонні фінансові установи та гібридні структури, від транснаціональних мереж адвокати до квазірегуляторних приватних органів, глобальних політичних мереж і державно-приватного партнерства.

Значна кількість робіт пріоритизували ролі окремих інституцій в становленні глобального енергетичного правління. Так, Міжнародне енергетичне агентство (МЕА), дочірню організацію ОЕСР, зазвичай вважають «найбільшою багатосторонньою енергетичною структурою» (Van de Graaf, 2017, с. 61), що пояснює зосередженість вчених на динаміці її функцій від 1970-х рр. до сьогодення.

Аналог МЕА, ОПЕК, був популяризований здебільшого в контексті моделювання поведінки як гравця із суттєвим впливом на ціноутворення нафтового ринку. Проте останні дослідження фактично нівелювали спроможності членів ОПЕК контролювати цінову політику, а переконання щодо його впливу підтримуються радше у статусі «раціоналізованого міфу».

Іншою ключовою інституцією, яку можна зустріти у контексті становлення глобального енергетичного правління, є МАГАТЕ, орієнтоване на просування безпечних, надійних і мирних ядерних технологій. Його діяльність охоплює три сфери: гарантії та перевірка (ядерні технології не використовуються у військових цілях); безпека та захист (від радіації); наука і технології (мобілізація ядерних технологій в мирних цілях). Інші міжнародні інституції, яким приділено певну увагу в контексті енергетичної безпеки, включають G8 та G20, IRENA, ООН, Міжнародний енергетичний форум (IEF),

Міжнародне партнерство з питань енергоефективності (ІРЕЕС), Договір до Енергетичної Хартії (ЕСТ), Договір про Енергетичне Співтовариство, банки розвитку та міжнародні фінансові установи.

Ґрунтуючись на огляді наукових досліджень і звітах інституцій, можемо резюмувати, що сучасне розуміння енергетичної безпеки відходить від дослідження ізольованих проблем, таких як питання забезпечення поставок нафти, безпека мереж передачі електроенергії тощо, на користь інтегрованого гео економічного підходу. **Метою статті** є пошук форм комплексного вирішення питань безпеки із врахуванням економічних факторів для просування національних інтересів і досягнення вигідних геополітичних результатів, з акцентуванням на екологічних, соціальних, мілітарних та економічних пріоритетах у формуванні енергетичного балансу.

Погляд на енергетичну безпеку залежить від позиції суб'єкта в ланцюжку енергопостачання. До прикладу, ключовими питаннями безпеки для країн-споживачів постають різноманітність поставок, доступ до енергетичних ресурсів (що передбачає конкуренцію з іншими споживачами), втримання стабільних цін на нафту, наявність резервів на випадок надзвичайних ситуацій та впровадження альтернативних джерел енергії.

Значну роль також відіграють регуляторні фактори, такі як законодавчі обмеження на розвідку екологічно чутливих територій, інвестиційні санкції, податкова політика країн-виробників, обмежена логістика, відсутність доступу до потужностей нафтопереробних заводів або сховищ, жорсткі специфікації нафтопродуктів і ринкові спекуляції. До цього варто додати наявність систематичних моделей зв'язку між політичними позиціями держав та їхньою внутрішньою енергетичною політикою та інфраструктурою. Зокрема, розмір і потужність галузей промисловості країн-членів ЄС пов'язані з фізичною структурою їхніх енергетичних систем і ухваленими політичними рішеннями. Наприклад, Данія, Німеччина, Ірландія, Португалія та Швеція, які почали реалізацію амбітних внутрішніх стратегій в галузі відновлюваних джерел енергії та енергоефективності, демонструють високий рівень підтримки нульової відмітки щодо викидів парникових газів. На додачу ці країни або повністю відмовилися від ядерної енергетики (Німеччина), або заборонили виробництво електроенергії на атомних станціях (Австрія, Данія, Ірландія, Люксембург і Португалія), або запровадили суворіші правила, що дозволяють поступову відмову від ядерної енергетики (Бельгія та Швеція).

Волатильності категорії енергетичної безпеки додає постійна зміна уявлень щодо її природи залежно від структури енергетичного ринку, стану відносин між споживачами та виробниками, тенденцій попиту та пропозиції, технологічних змін, готовності до потенційних енергетичних криз у постачанні або цінових шоків. Наприклад, на енергетичну політику держав-членів Вишеградської групи впливає висока частка вугілля та ядерної енергетики і низька частка відновлюваних джерел в їхньому енергетичному балансі. Тобто їхня енергетика залежить від імпорту нафти та газу, що заважає країнам встановити конкретні, обов'язкові та довгострокові внутрішні цілі щодо відновлюваних джерел енергії та енергоефективності до заміни традиційних енергоресурсів альтернативними.

Відповідно, держави Східного флангу ЄС надають пріоритет питанням диверсифікації поставок (наприклад, газу) і зниження залежності від РФ, тоді як країни Західної Європи фокусуються на кліматичних змінах і відновлювальних джерелах енергії. Війна в Україні, ймовірно, здатна об'єднати дві таргетовані групи, оскільки ринкова інтеграція слугує ключовим методом зменшення залежності від російських енергоресурсів, яка наразі постає геополітичним пріоритетом на шляху до підвищення стратегічної енергетичної автономії європейських країн.

Тенденції сучасної стратегічної конкуренції перетворили енергетику не лише на знаряддя війни (як у випадку нафтового ембарго 1973 р.), а зробили вразливість енергетичного сектору безпосередньою мішенню. Терористичні атаки (у тому числі кіберзагрози) спрямовані не лише на інфраструктурні елементи в ланцюгах постачання нафти та газу, такі як термінали, танкери чи магістральні трубопроводи, а й на установки в країнах-споживачах (генеруючі станції, енергетичні мережі, нафтопереробні заводи, тощо).

Можна виокремити наступні ключові взаємозв'язки між енергетичними ресурсами і військовим виміром:

1. Енергетичні ресурси як безпосередня причина бойових дій. Значна кількість нафтових і газових запасів на Близькому Сході призвела до загострення конкуренції між державами за доступ до цих ресурсів, а у випадку з басейном Каспійського моря – до маршрутів трубопроводів. Як локальні, так і зовнішні сили зацікавлені у підтримці військової присутності задля захисту бурових платформ, трубопроводів, нафтопереробних заводів та інших нафтогазових об'єктів з метою забезпечення стабільності видобувних або транзитних регіонів. Зазвичай збройні формування сфокусовані на захисті потоків нафти та газу – типовими прикладами є різні типи присутності США в Колумбії та регіоні Перської затоки – або збереженні контролю над існуючими/потенційними родовищами (діяльність російської ПБК «Вагнер» в країнах Африки).

Територіальні суперечки за поклади нафти і газу спостерігаються в інших геостратегічно важливих регіонах, насамперед у Центральній Азії та Південно-Китайському морі між Китаєм, Іраном,

росією, США та іншими суб'єктами. Ключові проблеми охоплюють доступ до енергетичних ресурсів для іноземних компаній, будівництво нових виробничих потужностей і конкуруючі схеми трубопроводів для забезпечення (для кожної конкретної держави) найприбутковішого маршруту експорту на світові ринки. Майбутні безпекові загрози, ймовірно, впливатимуть із етнічних конфліктів, сепаратистських рухів, нестабільних політичних режимів та економічних систем, ніж із «гри великих гравців» за маршрути транспортування нафти та газу.

У Південно-Китайському морі тривалі міжнародні суперечки щодо кордонів виключних економічних зон і права власності на острови постають основними дестабілізуючими факторами в регіоні, який, як вважається, містить значні поклади нафти та газу, але також є головним шляхом морських поставок енергоресурсів до країн Азії. Після відкриття великих покладів нафти на островах Спратлі в 1976 р. кілька прибережних країн почали видобуток, спричинивши територіальні суперечки між шістьма державами: Бруней-Даруссалам, Китай, Малайзія, Філіппіни, Тайвань і В'єтнам. Країни почали нарощувати військову присутність у регіоні, так що сьогодні близько 65 острівців, рифів і скель у Південно-Китайському морі окуповані військовими формуваннями з різних країн (Al-Saidi, 2023). Зокрема, у своєму Законі про територіальне море та прилеглу зону від 1992 р. Китай заявив про суверенітет над усіма архіпелагами Спратлі та Парасель і право застосувати силу в разі будь-якої спроби окупації іншою країною (Gong et al., 2021). Ці та інші суперечки – Китай і В'єтнам перебувають в аналогічній ситуації щодо Тонкінської затоки, Малайзія та Філіппіни щодо територій на схід від Борнео, Китай та Японія конкурували за розміщення маршруту трубопроводу з нафтових родовищ рф у Східному Сибіру та за частку у видобутку нафти й газу на острові Сахалін, а Малайзія та В'єтнам щодо морського кордону в Сіамській затоці – дестабілізують ситуацію в Південно-Східній Азії і може опосередковано загрожувати енергетичній безпеці інших держав, таких як Японія чи Південна Корея.

2. Енергетичні ресурси виконують роль зняття, мішені чи будь-якого іншого другорядного елемента війни. Ормузька протока вважається одним із стратегічних chokepoints завдяки пропускній здатності у 17 млн барелів (2,3 млн тонн) нафти щодня, що становить приблизно 20% світових запасів (Fakir et al., 2023). Іран має спроможності блокувати Ормузьку протоку для інших суден, порушуючи поставки на світовий ринок на кілька тижнів, у такий спосіб, реагуючи на санкційний тиск з боку інших країн. До прикладу, вихід США із JCPOA у 2018 р. призвів до втрати Іраном європейського та азійського ринків, що призвело до посилення напруженості між регіональними гравцями в Ормузькій протоці як стратегічного елемента енергетичної безпеки.

Ормузька протока фактично не має альтернатив, за виключенням Саудівської Аравії та ОАЕ. Проте Саудівська Аравія може транспортувати лише 5 млн барелів на день трубопроводом Схід-Захід, тоді як ОАЕ може розраховувати на 1,5 млн барелів через трубопровід Абу-Дабі (Fakir et al., 2023). Інші маршрути перетинають національні кордони, втрачаючи свою дієвість через політичні розбіжності держав регіону. Загалом, Перська затока рясніє невирішеними територіальними суперечностями, наприклад між Іраном та ОАЕ, між Саудівською Аравією та Катаром, а також між Катаром і Бахрейном. Усі ці чинники, включно з подіями в Ізраїлі, здатні дестабілізувати політичну ситуацію на Близькому Сході та поставити під загрозу постачання енергоресурсів, що робить їх потенційним джерелом збройного конфлікту або військового втручання.

Суецький канал є другим за вагомістю маршрутом для поставок нафти та СПГ до Європи та Північної Америки. Хоча Суецький канал обслуговує 10% світової торгівлі, його блокування може суттєво вплинути на поставки, оскільки 30% щоденних світових контейнерних перевезень проходить через нього (Mróz, 2022). Баб-ель-Мандебська протока також створює життєво важливу стратегічну ланку на морському торговельному шляху між Середземним морем та Індійським океаном через Червоне море та Суецький канал. Близько 57 супертанкерів з країн Перської затоки щодня перетинають протоку, що становить 9% від загальної трансокеанської нафти – сирої нафти і нафтопродуктів (Christou, 2013). Суперництво за контроль над Баб-ель-Мандебською протокою є частиною регіонального конфлікту між Іраном та його шіїтськими союзниками, з одного боку, і Саудівська Аравія та її сунітськими прибічниками, з іншого. Соудж навіть назвав цей конфлікт «ною холодною війною на Близькому Сході» (Al-Saidi, 2023, с. 109).

Не менш проблемним питанням у Південно-Китайському морі залишається контроль над енергетичними артеріями, зокрема морськими шляхами з регіону Перської затоки та підходами до Малаккської протоки, через яку проходить 11,7 млн барелів (1,6 млн тонн) нафти та дві третини глобальних поставок СПГ щодня, прямуючи до Китаю, Японії, Південної Кореї та інших країн Тихоокеанського регіону (Szabo, 2022). Китай, Індія, США та деякі інші держави легітимізували право використовувати власні військові спроможності для захисту цих морських шляхів від піратства чи терористичних нападів з метою забезпечення вільного проходу для своїх кораблів і танкерів.

Проте Індія та Японія розглядають китайську військово-морську експансію як заявку на домінування в регіоні та загрозу власній безпеці. Для США провідна військова позиція Китаю в Південно-Китайському морі загрожує власному статусу у західній частині Тихого океану та посилює ризики для

Тайваню. КНР розглядає плани США щодо військової присутності в Малаккській протоці як загрозу своїм національним інтересам, тоді як Індонезія та Малайзія відкидають ідею патрулювання США в протоці. Сконцентрованість на забезпеченні національних інтересів в енергетичному секторі посилює геополітичну напруженість у регіоні.

3. Прибутки від продажу енергетичних ресурсів є джерелом фінансування збройних конфліктів. Розкрадання енергетичних ресурсів часто є чинником, який затьмає збройний конфлікт, навіть якщо його спровокували інші причини. В Анголі прибутки від нафти, на які припадає 90% державного ВВП (Al-Saidi, 2023), сприяли закупівлі зброї під час громадянської війни 1974–2002 рр. Ісламська держава Іраку та Сирії (ІДІЛ), яка контролювала ключові нафтовидобувні райони та виробничі потужності, експортувала частину нафти таємними каналами, скеровуючи отримані прибутки для оплати військовим і придбання зброї та боєприпасів задля зміцнення власного становища. Низка експертів стверджують, що ІДІЛ продавав нафту режиму Асада в обмін на імунітет від урядових авіаударів, завданих проти інших повстанських груп (Fakir et al., 2023).

Як і в Сирії та Іраку, більша частина бойових дій у Південному Судані зосереджена навколо життєво важливих нафтових родовищ. Показово, що під час громадянських конфліктів нафтові компанії з Канади, Китаю, Франції, Кувейту, Малайзії, Росії, Швеції та США серед інших купили нафтові концесії та почали розробку нафтових об'єктів у Судані (Christou, 2013). Сьогодні ситуація в Нігерії також розвивається в напрямку збільшення внутрішньої нестабільності за рахунок нафтодоларів.

Як засвідчують ці конфлікти, боротьба за розподіл дивідендів від енергетичних активів постає критичним фактором у більшості сучасних воєн. Хоча етнічні та релігійні розбіжності можуть стати політичним та ідеологічним паливом для театру бойових дій, саме потенціал величезних прибутків від нафти підтримує боротьбу, яка стимулюється фінансовими вливаннями.

Стратегічні дії США в Перській затоці, Китаю в Південно-Китайському морі та РФ в Центральній Азії та Африці підкреслюють потенційні зони міждержавного суперництва в енергетичному контексті. США переконані, що китайська енергетична стратегія інвестування в ключові видобувні регіони світу створює нові економічні та стратегічні виклики, які змінюють геополітичний простір. Зокрема, північно-західний енергетичний канал КНР складається з транспортних маршрутів через Казахстан, Туркменістан, Узбекистан, Таджикистан і Киргизстан, тоді як запуск китайсько-російських газопроводів зв'язав російські газові родовища з китайськими нафтохімічними базами і центрами енергоспоживання. Наприклад, проєкт «Ямал СПГ» створив новий маршрут на 20 днів швидший, ніж через Європу та Суец. Якщо ці маршрути працюватимуть на повну потужність до 2030 р., до Китаю можна буде доставити 40 млн тон сирої нафти та 92 млрд м³ природного газу (Gong et al., 2021).

З іншого боку, КНР поступово відходить від тактики придбання нафтових і газових родовищ до більш інтегрованого підходу з фокусуванням на транзитних шляхах, інвестиційних структурах і диверсифікованій енергетичній співпраці. Власні зусилля Китаю досягти вуглецевої нейтральності до 2060 р., швидше за все, призведуть до додаткових коригувань його поглядів на енергетичну безпеку. Оголошення Китаєм «вуглецевої нейтральності» (Cesluk-Grajewski 2022) мотивовано як геополітичними міркуваннями, так і внутрішніми промисловими інноваціями. Зокрема, Китай залишається найбільшим інвестором у проєкти чистої енергетики, тоді як китайські компанії мають 73% частки у світовому виробництві літій-іонних батарей, 72% для сонячних модулів, 66% для полікремнію і 58% для глобальних вітрових турбін в установці (International Energy Agency, 2023). Активність у якості постачальника екологічно чистих енергетичних технологій та інвестора зміцнить конкурентоспроможність Китаю на майбутніх ринках.

У довгостроковій перспективі, якщо ЄС не зменшить попит і споживання газу та не прискорить енергетичний перехід, а РФ зможе переорієнтувати свої газові потоки, Китай матиме конкурентну перевагу порівняно з Європою. Одним із оптимальних шляхів поліпшення ситуації є посилення існуючих домовленостей, зокрема у секторі енергетичної безпеки, на кшталт Чотиристороннього діалогу (який включає Японію, Австралію, Індію і США); договірних союзів між Австралією, Японією, Південною Кореєю, Філіппінами та Таїландом; оборонних відносин з Тайванем, Новою Зеландією, В'єтнамом та іншими країнами; партнерства Австралії, Великобританії та США (AUKUS). Іншим прикладом є Партнерство з безпеки корисних копалин (MSP) як механізм політичного зближення 14 країн, спрямований на зміцнення та консолідацію ланцюгів постачання нікелю, кобальту, літію, міді та рідкоземельних металів.

Партнерство MSP, по суті, є першим інституціоналізованим застосуванням нової концепції friend-shoring як інструменту підтримки країн зі спільним набором цінностей, що сигналізує про намір розділити досі глобалізовану мережу постачання на дві поляризовані сфери впливу. З одного боку, новий протекціонізм з геополітичних міркувань здатен створити біполярний світ ворожих економічних блоків і, відповідно, спричинити появу вузьких місць у ланцюзі постачання та падіння світового ВВП. З іншого, спільна платформа спроможна каталізувати синергетичний потенціал союзників, знизити безпекові ризики, мінімізувати збої у постачанні через політико-економічні впливи. Успіх від

повноцінного запуску транснаціональної платформи з питань енергетичної безпеки залежатиме від стратегій привабливості для «ресурсних», але політично нейтральних країн; уніфікації стандартів виробництва між учасниками; ступеня, до якого вдасться зменшити вразливість ланцюга постачання від супротивників порівняно з додатковими витратами участі.

Висновки і перспективи досліджень. Геополітичні наслідки російської агресії проти України на глобальну безпеку енергопостачання будуть прогнозовано тривалими, враховуючи вивільнення нарративу вразливості енергетичної взаємозалежності виключно на принципі економічної раціональності, з нівелюванням факторів *geopolitik*. Війна посилила та висвітлила довгострокові тенденції повернення суперництва великих держав, фрагментацію ліберального світового економічного порядку, порушення енергетичних і промислових ланцюгів постачання, а також мілітаризацію енергетики, що безпосередньо спричинює трансформацію архітектури безпеки епохи пост-холодної війни.

Оптимальний стратегічний простір для маневру має гарантувати енергетичну безпеку на постійній основі, тобто бути гнучким, диверсифікованим та здатним обирати з якомога більшої кількості сценаріїв. З одного боку, майбутні вектори енергопостачання не повинні перешкоджати національним суб'єктам реалізовувати власні політичні, безпекові та енергетичні пріоритети. З іншого боку, взаємозалежність має бути зменшена в тих випадках, коли вона призводить до посилення вразливостей держави.

Транснаціональна енергетична платформа, що ґрунтується на спільній програмі зовнішнього стримування та економічних потужностях, може допомогти зменшити ризик збоїв за допомогою превентивного управління кризами та диверсифікації як енергетичних маршрутів, так і постачальників ресурсів. Досвід з РФ показує, що для запобігання подібним потрясінням у майбутньому при розробці тривалих енергетичних відносин і спільних енергетичних ринків потрібно враховувати більше чинників, ніж розрахунки витрат, безпекові та військові міркування, промислово-технологічну конкуренцію та прагнення до суверенітету. Перезавантаження блоку енергетичної колаборації потребує інтегрованого підходу, який виходить за рамки вузького фокусування на постачанні та включає військовий, промисловий і технологічний виміри.

Sychova A. Geopolitics of energy resources: reconsidering security at the global level

The article analyses the impact of the Russian-Ukrainian war on global energy markets as a trigger for rethinking the general context of energy security. Based on the latest scientific research, the author considers energy security issues' shifting from isolated aspects such as supply chain stability to an integrated geoeconomic approach. The article presents the factors that caused the national subjects' volatility regarding energy security depending on the energy market structure, relations between consumers and producers, supply and demand trends, technological changes, and readiness for potential energy supply crises or price shocks. The author's special attention is focused on the ties between energy resources and the military dimension, namely: 1) energy militarization as a cause of military actions; 2) energy resources as a secondary element of war; 3) energy profits as a source of financing armed conflicts. Against the background of increased strategic competition, most countries are leaning towards alternative spaces for developing joint political decisions, such as the friend-shoring concept, which signals a new form of protectionism for geopolitical reasons and the formation of potential chokepoints in supply chains. However, a transnational energy platform can catalyse the synergistic potential of allies, reduce security risks, and minimize supply disruptions due to political and economic influences. The success of a full-fledged launch of a transnational platform on energy security will depend on attractiveness strategies for "resourceful" but politically neutral countries; unification of production standards between participants; and the degree of reducing supply chain vulnerability relative to the participation costs.

Key words: energy security, transnational platform, militarization, energy market, energy resources.

Література:

1. Al-Saidi M. White knight or partner of choice? The Ukraine war and the role of the Middle East in the energy security of Europe. *Energy Strategy Reviews*. 2023. No. 49. P. 101–116.
2. Cesluk-Grajewski M. The Ukraine War and Energy Supply [What Think Tanks Are Thinking]. *European Parliamentary Research Service*. 2022. URL: <https://policycommons.net/artifacts/2298027/the-ukraine-war-and-energy-supply-what-think-tanks-are-thinking/>
3. Christou O. & Adamides C. Energy securitization and desecuritization in the New Middle East. *Security Dialogue*. 2013. No. 44. P. 507–522.

4. International Energy Agency Reliance on Russian Fossil Fuels in OECD and EU Countries. *International Energy Agency*. 2023. URL: <https://www.iea.org/data-and-statistics/data-product/reliance-on-russian-fossil-fuels-in-oecd-and-eu-countries>
5. European Commission REPowerEU: Joint European Action for More Affordable, Secure and Sustainable Energy. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. COM (2022). Strasbourg: *European Commission*, March 8, 2022. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT>
6. European Parliament. Russia's War on Ukraine: Implications for EU Energy Supply. *European Parliament*. 2022. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/729281/EPRS_ATAG\(2022\)729281_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/729281/EPRS_ATAG(2022)729281_EN.pdf)
7. Herranz-Surralls A. European external energy policy: governance, diplomacy and sustainability, in: K.E. Jørgensen, Å.K. Aarstad, E. Drieskens, K.V. Laatikainen, B. Tonra (Eds.). *The SAGE Handbook of European Foreign Policy*, SAGE reference, Los Angeles, (Chapter 63). 2015. P. 102–131.
8. Fakir I., Harari M., Youssef H. Conflict Resolution in the Mediterranean: Energy as a Potential Game-Changer. *Friedrich-Ebert-Stiftung Project on Peace and Security in the MENA Region*. 2023. – 72 p.
9. Fuentes S., Villafafila-Robles R. & Lerner E. Composed Index for the Evaluation of the Energy Security of Power Systems: Application to the Case of Argentina. *Energies*. 2020. Vol. 13. P. 39–58.
10. Goldman Sachs Research. 2023 Europe Outlook: Milder Recession, Higher Terminal Rate. *Goldman Sachs*. 2023. – 16 p.
11. Gong X., Wang Y. & Lin B. Assessing dynamic China's energy security: Based on functional data analysis. *Energies* 2021. Vol. 217. P. 11–32.
12. Jonek-Kowalska I. Multi-criteria evaluation of the effectiveness of energy policy in Central and Eastern European countries in a long-term perspective. *Energy Strategy Reviews*. 2022. Vol. 44. P. 72–91.
13. Kuzemko C., Blondeel M., Dupont C. & Brisbois M. Russia's war on Ukraine, European energy policy responses & implications for sustainable transformations. *Energy Research & Social Science*. 2022. Vol. 93. P. 102–123.
14. Mróz M. Energy Security in Danger? A Comparative Analysis of Oil and Copper Supply. *Energies*. 2022. Vol. 15. P. 56–63.
15. Siksnyte-Butkiene I. Defining the Perception of Energy Security: An Overview. *Economies*. 2023. Vol. 11. P. 174–188.
16. Strojny J., Krakowiak-Bal A., Knaga J., Kacorzyk P. Energy Security: A Conceptual Overview. *Energies*. 2023. Vol. 16. P. 50–65.
17. Szabo J. Energy transition or transformation? Power and politics in the European natural gas industry's trasformismo. *Energy Resource Social Science*. 2022. Vol. 84. P. 132–154.
18. Rodríguez-Fernandez L., Fernandez-Carvajal L., Ruiz-Gomez L. Evolution of European Union's energy security in gas supply during Russia–Ukraine gas crises (2006–2009). *Energy Strategy Review*. 2022. Vol. 30. P. 43–61.
19. Rystad Energy. Energy Transition Report – Carbon Capture, Utilization and Storage Market Update. *Rystad Energy*. 2024. – 32 p.
20. Van de Graaf T. & Colgan J. Russian gas games or well-oiled conflict? Energy security and the 2014 Ukraine crisis. *Energy Resource Social Science*. 2017. Vol. 24. P. 59–64.

References:

1. Al-Saidi, M. (2023). White knight or partner of choice? The Ukraine war and the role of the Middle East in the energy security of Europe, *Energy Strategy Reviews*, 49: 101–116.
2. Cesluk-Grajewski, M. (2022). The Ukraine War and Energy Supply [What Think Tanks Are Thinking], *European Parliamentary Research Service*, URL: <https://policycommons.net/artifacts/2298027/the-ukraine-war-and-energy-supply-what-think-tanks-are-thinking/>
3. Christou, O. & Adamides, C. (2013). Energy securitization and desecuritization in the New Middle East, *Security Dialogue*, 44: 507–522.
4. International Energy Agency (2023). Reliance on Russian Fossil Fuels in OECD and EU Countries, *International Energy Agency*. URL: <https://www.iea.org/data-and-statistics/data-product/reliance-on-russian-fossil-fuels-in-oecd-and-eu-countries>
5. European Commission (2022). REPowerEU: Joint European Action for More Affordable, Secure and Sustainable Energy. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. COM (2022). Strasbourg: *European Commission*, March 8, Available online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT>

6. European Parliament (2022). Russia's War on Ukraine: Implications for EU Energy Supply, *European Parliament*. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/729281/EPRS_ATA\(2022\)729281_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/729281/EPRS_ATA(2022)729281_EN.pdf)
7. Herranz-Surralls, A. (2015). European external energy policy: governance, diplomacy and sustainability, in: K.E. Jørgensen, Å.K. Aarstad, E. Drieskens, K.V. Laatikainen, B. Tonra (Eds.), *The SAGE Handbook of European Foreign Policy*, SAGE reference, Los Angeles, (Chapter 63), P. 102–131.
8. Fakir, I., Harari, M., Youssef. H. (2023). Conflict Resolution in the Mediterranean: Energy as a Potential Game-Changer, *Friedrich-Ebert-Stiftung Project on Peace and Security in the MENA Region*, 72 p.
9. Fuentes, S., Villafafila-Robles, R. & Lerner, E. (2020). Composed Index for the Evaluation of the Energy Security of Power Systems: Application to the Case of Argentina, *Energies*, 13: 39–58.
10. Goldman Sachs Research (2022). 2023 Europe Outlook: Milder Recession, Higher Terminal Rate, *Goldman Sachs*, 16 p.
11. Gong, X., Wang, Y. & Lin, B. (2021). Assessing dynamic China's energy security: Based on functional data analysis, *Energies*, 217: 11–32.
12. Jonek-Kowalska, I. (2022). Multi-criteria evaluation of the effectiveness of energy policy in Central and Eastern European countries in a long-term perspective, *Energy Strategy Reviews*, 44: 72–91.
13. Kuzemko, C., Blondeel, M., Dupont, C. & Brisbois, M. (2022). Russia's war on Ukraine, European energy policy responses & implications for sustainable transformations, *Energy Research & Social Science*, 93: 102–123.
14. Mróz, M. (2022). Energy Security in Danger? A Comparative Analysis of Oil and Copper Supply, *Energies*, 15: 56–63.
15. Siksnelyte-Butkiene, I. (2023). Defining the Perception of Energy Security: An Overview, *Economies*, 11: 174–188.
16. Strojny, J., Krakowiak-Bal, A., Knaga, J., Kacorzyk, P. (2023). Energy Security: A Conceptual Overview, *Energies*, 16:50-65.
17. Szabo, J. (2022). Energy transition or transformation? Power and politics in the European natural gas industry's trasformismo, *Energy Resource Social Science*, 84: 132–154.
18. Rodríguez-Fernandez, L., Fernandez-Carvajal, L., Ruiz-Gomez, L. (2020). Evolution of European Union's energy security in gas supply during Russia–Ukraine gas crises (2006-2009), *Energy Strategy Review*, 30: 43–61.
19. Rystad Energy (2024). Energy Transition Report – Carbon Capture, Utilization and Storage Market Update, *Rystad Energy*, 32 p.
20. Van de Graaf, T. & Colgan, J. (2017). Russian gas games or well-oiled conflict? Energy security and the 2014 Ukraine crisis, *Energy Resource Social Science*, 24: 59–64.

Стаття надійшла до редакції 25.03.2024

Стаття рекомендована до друку 25.04.2024